

О. П. Тищенко

ЕКОНОМІЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ САМОРОЗВИТКУ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Особливістю державної регіональної політики в Україні на протязі багатьох років була її орієнтація на механізми вирівнювання. Їх застосування передбачало централізацію основної частини фінансових ресурсів у державному бюджеті країни з подальшим перерозподілом на користь регіонів, в яких спостерігалось відставання у соціально-економічному розвитку. До певної міри застосування такого підходу сприяло розвитку економіки та соціальної сфери відстаючих регіонів, забезпечуючи їх прогрес у порівнянні з минулими періодами. Однак час показав, що розрив між регіонами — реципієнтами та найбільш розвинутими регіонами за основними показниками соціально-економічного розвитку не тільки не скоротився, а навпаки збільшився [1, с. 238—239]. Крім того, в результаті здійснення такої політики на регіональному рівні почали проявлятися пасивність та безініціативність, намагання вирішувати місцеві проблеми за рахунок «центру».

Отже, цілком очевидно, що державна регіональна політика країни потребує пошуку та застосування інших підходів, які б забезпечили більш гармонійний розвиток окремих її територій. Серед значної кількості теорій та концепцій регіонального розвитку усе більшої популярності в останні роки набуває концепція саморозвитку регіонів. Суть даної концепції полягає у досягненні цілей соціально-економічного розвитку регіону переважно за рахунок мобілізації власних ресурсів, без зовнішнього впливу, або із суттєвим його обмеженням. При цьому значна частина владних повноважень передається органам місцевої влади.

Першим кроком на шляху практичної реалізації концепції саморозвитку регіону повинна стати оцінка існуючої ресурсної та виробничої бази регіону, а також потенційних можливостей щодо підвищення ефективності їх використання та нарощування. Як відомо, основними чинниками економічного розвитку будь-якої системи, в тому числі й регіону, виступають природні та трудові ресурси, виробничі потужності, інвестиційний, науково-технічний потенціал тощо. Також однією з визначальних умов забезпечення саморозвитку виступають фінансові ресурси, що знаходяться у розпорядженні органів територіального управління. Ви-

значення досягнутого рівня соціально-економічного розвитку регіону, а також порівняння з існуючими стандартами, нормативами, оцінка ефективності використання окремих складових його потенціалу тощо дадуть змогу виявити існуючі проблеми та резерви, що можуть бути використані на місцевому рівні. Фактичний соціально-економічний стан регіону є основою для визначення стратегічних напрямів його подальшого розвитку, а також потреби у різних видах ресурсів, необхідних для їх реалізації.

Саморозвиток регіону повинен ґрунтуватись на самофінансуванні (самозабезпеченні) місцевих витрат. Тобто проблеми місцевого розвитку повинні вирішуватись за рахунок власних, чи залучених під власну відповідальність, джерел. При цьому акцент повинен робитись не на зміну вектору розподілу фінансових ресурсів між «центром» та регіонами на користь останніх, про що активно ведуться дискусії останнім часом, а на пошук шляхів та важелів, які здатні забезпечити підвищення ефективності використання потенціалу регіону, зростання виробництва та збільшення доходів суб'єктів господарювання на його території. Тому визначення власних можливостей щодо самофінансування слід розглядати як один з найважливіших етапів у реалізації концепції саморозвитку регіону.

Визначальним чинником самофінансування регіону, на нашу думку, є динаміка інвестицій в основний капітал, що забезпечує його оновлення, а отже збільшує обсяг виробленого валового регіонального продукту. Останній, в свою чергу є джерелом розширеного відновлення на території регіону та сприяє підвищенню рівня задоволення соціальних потреб населення та розвитку галузей соціальної інфраструктури.

Не менш важливим фактором регіонального розвитку є іноземні інвестиції, які також збільшують можливості регіону щодо самофінансування потреб власного розвитку. Тому створення сприятливого інвестиційного клімату та підвищення інвестиційної привабливості слід розглядати як необхідні умови на шляху до самозабезпечення.

Зростання обсягу інвестицій сприяє розвитку виробництва та неодмінно має призвести до підвищення рівня зайнятості населення й підвищення його доходів, частина з яких також може розглядатися у якості інвестиційних ресурсів (або як безпосередні витрати на купівлю продукції підприємств на території регіону, або як заощадження, які через фінансову систему можуть інвестуватися у розвиток тих самих підприємств).

Основним джерелом акумуляції коштів, необхідних для забезпечення самофінансування регіону, мають стати місцеві бюджет-

ти, які повинні формуватись в основному за рахунок надходження податків від діяльності суб'єктів господарювання, що знаходяться на його території, а не за рахунок різноманітних видів трансфертів. Саме переважно за рахунок коштів місцевих бюджетів й повинно забезпечуватись фінансування заходів, спрямованих на досягнення цілей розвитку регіону.

Існуючі проблеми регіонального розвитку, потребують системної діяльності органів регіональної влади у напрямку їх розв'язання. Першочерговим завданням, що виникає при цьому, у разі формування державної регіональної політики на основі концепції саморозвитку регіонів, є пошук додаткових фінансових ресурсів. Одним з можливих варіантів вирішення даного питання, на нашу думку, може бути встановлення кореляційної залежності між результатами економічної діяльності регіону та коштами, які повинні акумулюватись у місцевих бюджетах, та спрямовуватись у подальшому на реалізацію завдань, пов'язаних з підвищенням якості та рівня життя населення регіону. В даний час такий зв'язок абсолютно не простежується. Доходи місцевих бюджетів за рахунок власних надходжень у розрізі окремих регіонів України становлять усього 7—12 % по відношенню до валового регіонального продукту, що створюється на території конкретного регіону. В той же час обсяг трансфертів у доходах місцевих бюджетів окремих регіонів перевищує 15—18 %. А у найбільш розвинутих регіонах країни частка трансфертів становить усього 2—6 %, що наочно демонструє перерозподільну функцію держави, яка продовжує загострювати диспропорції регіонального розвитку [2, с. 114].

Таким чином, збереження державної регіональної політики в існуючому варіанті не забезпечує вирішення проблем розвитку окремих регіонів, не сприяє реалізації принципу самофінансування та не стимулює ефективну діяльність органів місцевої влади у даному напрямі. Запровадження концепції саморозвитку регіонів потребує здійснення низки конкретних заходів з боку держави, спрямованих на корекцію регіональної політики, що здатні поступово забезпечити перехід до самофінансування регіонального розвитку. До числа таких заходів слід віднести: створення умов та стимулів для збільшення дохідної частини місцевих бюджетів шляхом внесення відповідних змін у чинне законодавство; заохочення регіонів, що забезпечують приток інвестицій у регіони за рахунок вітчизняних та зарубіжних інвесторів; збільшення частки оплати праці у вартості продукції; підвищення загальнодержавних соціальних стандартів та контроль за їх дотриманням на регіональному рівні, здійснення політики

стимулювання регіонів, які досягли найкращих результатів у забезпеченні ефективного використання усіх складових потенціалу регіону.

У свою чергу, органи державної місцевої влади повинні зосередити свої зусилля на формуванні сприятливого інвестиційного клімату в регіоні та підвищенні його інвестиційної привабливості, оскільки це є запорукою підвищення ефективності використання потенціалу регіону, в тому числі й трудового, а також є чинником зростання валового регіонального продукту; здійсненні моніторингу показників, що характеризують якість та рівень життя населення, в першу чергу тих, які відображають розвиток системи охорони здоров'я та профілактики захворюваності, екологічний стан на території регіону, рівень доходів та структуру видатків населення; вжитті заходів щодо належного розвитку виробничої та соціальної інфраструктури регіону.

Література

1. Україна в 2005—2009 рр.: стратегічні оцінки суспільно-політичного та соціально-економічного розвитку: Монографія / За ред. Ю. Г. Рубана. — К.: НІСД, 2009. — 655 с.
2. Моніторинг соціально-економічного розвитку регіонів України за 2007 рік. — К.: Міністерство економіки України, 2007. — 254 с.

УДК 338

Н. О. Ткаченко

СТАН ОСВІТНЬОЇ СФЕРИ УКРАЇНИ ЯК РЕЗУЛЬТАТ ЕКОНОМІЧНИХ ТА ДЕМОГРАФІЧНИХ КОЛИВАНЬ

Розвиток освітньої сфери, економіки і демографічної сфери досить взаємопов'язані. Не лише освіта впливає на економічний розвиток та демографічну структуру суспільства, а й відчуває на собі їх зворотній вплив. Зараз українська освіта переживає етапи негативного зворотного впливу економічної та демографічної кризи.

Наслідки демографічного спаду 1998—2003 р. та зменшення загальної чисельності населення України суттєво вплинули на старіння нації українців (кількість дорослого населення перевищує молоде покоління у два рази). Отже і загальна чисельність